

Verwachtingen zijn valkuilen

Maria Wüst, studieleider Kunsteducatie, over
culturele diversiteit in de docentenopleidingen.

1
Het symposium Divers vond plaats op 21 januari 2010. Naar aanleiding van het symposium verscheen 'Divers, Negen onderzoeken over interculturaliteit en de docentenopleidingen van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten', Lectoraat Kunst- en cultuureducatie, Amsterdam, 2010.

2
De master Kunsteducatie is een interdisciplinaire opleiding in deeltijd voor kunstenaars en docenten die werkzaam zijn in de kunsteducatie.

'Verwachtingen zijn valkuilen' zei Ernestine Comvalius, directeur van het Amsterdamse Bijlmertheater, tijdens het symposium Divers van het lectoraat Kunst- en cultuureducatie¹. Volgens mij is dit de kern van het vraagstuk 'culturele diversiteit' in de docentenopleidingen van de AHK. We komen er niet met uitsluitend inhoudelijke aanpassingen in het curriculum, even belangrijk zijn de intermenselijke relaties: we moeten openstaan voor ongewone ontmoetingen, confrontaties, botsingen, kortom voor alles wat schuurt, prikkelt of zelfs pijn kan doen. Dat vraagt om zelfreflectie en open communicatie en om studenten en docenten die zich kwetsbaar durven op te stellen.

Een recent voorbeeld uit de praktijk van de master Kunsteducatie²: Onze studenten, allemaal experts in hun discipline, ontwikkelen tijdens de master interdisciplinaire kennis met behulp van een divers gezelschap gastdocenten en medestudenten. In het kader van het vak Interdisciplinaire Expertise nam een van onze gastdocenten, de kunsthistoricus Steven ten Thije, de studenten mee naar de mede door hem georganiseerde expositie *Play Van Abbe* in het Van Abbemuseum in Eindhoven. Kort daarna las ik op de studentenblogs dat de groep na afloop wat wrevelig en onvoldaan was. Wat was er gebeurd? De aanwezige niet-westerse gastcurator had de vraag van een student over een verzameling van alledaagse objecten 'Waarom is dit kunst?' als afwijzend ervaren en antwoordde volgens Ten Thije dat het niet van belang was of iets kunst is of niet, maar of iets interessant is - waarmee ze geenszins bedoelde 'interessant voor mij persoonlijk, maar interessant op dit politieke, historische moment'. De vraag die uit interesse werd gesteld liep uit op frustratie en onbegrip bij de studenten.

Ten Theije schreef over het bezoek, dat hij zich

'voor het eerst realiseerde wat het betekent om als kunstprofessional in een geglobaliseerde wereld te werken, in een tijd waarin de dominantie van het westen tanende is'. Volgens Ten Thije bevatte de basisopzet van zijn lessen een weeffout, ze zijn gebaseerd op een klassiek, modern begrip van kunst als 'onderdeel van de universalistische, koloniale periode van westerse dominantie'. Het ging niet zozeer over de botsing tussen student en gastcurator, maar om het feit dat 'in het theoretisch kader wat ik uiteengezet had, deze vraag, op deze manier nog steeds mogelijk is: Het klinkt misschien merkwaardig abstract en het is ook een subtiel punt, maar wat ik me realiseerde in het nadenken over de kritiek, was dat de student niet doorhad dat zij met deze vraag niet alleen als student een docent, maar tevens als westerse een niet-westerse aanspreekt en vraagt om verantwoording af te leggen.'

Hier wordt de complexiteit van de situatie duidelijk: Een gastdocent geeft les aan masterstudenten en realiseert zich gaandeweg zijn speciale positie als curator. Vervolgens realiseert hij zich door de reacties van de studenten dat hij (en hij niet alleen) ze op een verkeerd been heeft gezet en dat de inhoud van zijn eigen kunsttheorielessen hebben bijgedragen aan de verwachting waarmee deze westerse studenten naar het museum togen. Heel simpel gezegd: je ziet daar iets, een schilderij, een beeld en dat behoort jou iets te zeggen, iets met je te doen. Aan die verwachting beantwoordde de expositie helemaal niet en de studenten voelden zich onthand.

Studenten en docent hadden er vervolgens behoefte aan de voor ieder onbevredigende gang van zaken met elkaar te analyseren. Er was gelegenheid om de zelfreflectie van Ten Thije door te trekken tot die van de studenten. In de discussie ontstond langzamerhand de notie hoe hun verwachtingen het

gesprek met de curator en hun interpretatie van de tentoonstelling hadden gekleurd. Ze gingen ook begrijpen hoe ze zijn gevormd, *geframed* door hun eerdere opleiding tot kunstdocent en opnieuw door de recente lessen van de gastdocent. Het luchtte op en dat was nodig want docent en studenten hadden zich wederzijds pijnlijk onbegrepen gevoeld.

Dit was ook een belangrijke stap in een bewustwordingsproces, een noodzakelijke stap voor kunstenaars en kunstdocenten die in een veelkleurige grootstedelijke context werkzaam zijn en daar de schakel willen vormen tussen de geglobaliseerde kunstenaars en hun publiek, of andersom, hun kunsteducatieve expertise effectief willen inzetten voor een geglobaliseerde doelgroep zoals leerlingen in een 'zwarte' school, een multiculturele jongeren-theatergroep of een harmonieorkest dat ook voor kinderen met een migratieachtergrond aantrekkelijk wil zijn. Het heeft de studenten echt geraakt dat de docent zich in het nagesprek zo persoonlijk en kwetsbaar opstelde en dat maakte mogelijk dat ook de studenten zich van hun kant gemakkelijk openden en zich mee lieten nemen in zijn denkproces. Iedereen voelde hoe het eigen referentiekader hier op het spel stond.

Ik realiseer me dat wij in de masteropleiding voorwaarden moeten creëren zodat onze studenten dit soort ervaringen in ruime mate kunnen opdoen en dat er veel ruimte moet zijn voor reflectie: hoe creëren we daarvoor de juiste voorwaarden? In alle onderdelen van het studieprogramma komt culturele diversiteit in meer of mindere mate aan de orde maar doen we dat effectief? Hoe zit het met ons eigen witte docententeam? Tot nu toe hebben alleen een aantal gastdocenten een meervoudig cultureel perspectief. Hoe zit het eigenlijk met onze wervings- en selectieprocedure? In beide studiejaren zitten weliswaar een aantal Surinaamse en Nederlands-Surinaamse studenten, maar wie bereiken we wel en wie niet? Met onze formele eis van een bachelor-diploma maken we het niet eenvoudig voor kunstenaars die op andere wijze in het multiculturele educatieve circuit gevormd zijn.

De masteropleiding functioneert binnen het lectoraat Kunst- en cultuureducatie dat culturele diversiteit als een van haar twee hoofdthema's voor onderzoek heeft benoemd en hiervoor een kenniskring heeft opgezet. Docenten van de docentenopleidingen aan de AHK onderzoeken aspecten van culturele diversiteit in hun vakgebied en in de eigen opleiding. Ter gelegenheid van de presentatie van deze onderzoeken organiseerde het lectoraat het eerder genoemde symposium *Divers*. Om de aspecten ontmoeting, verwachting, informatie-uitwisseling en reflectie optimaal te realiseren werd een zorgvuldig uitnodigingsbeleid bedacht dat ontmoetingen en confrontatie teweeg zou brengen. Tijdens *Divers* werden de overwegend witte docenten, studenten en alumni van de AHK gekoppeld aan experts en talentontwikkelaars uit het Amsterdamse multiculturele veld. Aan ronde tafels gingen zij met elkaar het gesprek aan over de consequenties die de onderzoeken voor de docentenopleidingen aan

de AHK zouden kunnen of moeten hebben en welke antwoorden er geformuleerd kunnen worden op de vragen zoals ik ze hierboven stel.

Uit de gepresenteerde onderzoeken werd zichtbaar hoe vooral de docentenopleiding Muziek maar ook Dans al langere tijd werken aan een expertise die daadwerkelijk de curricula van deze opleidingen vernieuwt. Binnen de Academie van Beeldende Vorming is het onderzoek recent gestart, terwijl binnen de opleiding Theaterdocent onderzoekers met behulp van het begrip *reflexiviteit* het denken over culturele diversiteit met hun collega's proberen te benaderen en te beïnvloeden. Binnen de master Kunsteducatie worden studenten aangemoedigd onderzoek te doen naar en projecten te ontwikkelen gericht op culturele diversiteit. Iedere discipline denkt zijn eigen taal en instrumenten nodig te hebben; het contact in de kenniskring kan het gevaar dat ieder het wiel opnieuw uitvindt verkleinen. Aan het slot van de middag sprak moderator Laurien Saraber van de 'blijmoedige worsteling' met de curriculumontwikkeling in de faculteiten. Het was haar bij de presentatie van de onderzoeken opgevallen 'hoe vaak de activiteiten nog hangen op het werk van individuen en zich lang in de periferie van de opleiding blijven afspelen'. Ze wees erop dat dat begrijpelijk is, omdat 'verschuivingen in de artistieke kern verreweg het meest ingrijpend, pijnlijk en ingewikkeld' zijn. 'Daar betekent het namelijk vrijwel altijd dat er iets anders moet sneuvelen... Wat ontnemen je studenten daarmee, wat voeg je toe?.... Bovendien staat bij artistieke verandering de identiteit van de instelling op het spel. In het curriculum waar het langst en meest vergaand lijkt gesleuteld, dat van de docentenopleiding muziek, zie je ook bij uitstek deze kwesties terugkeren. Aan de ervaringen bij muziek kunnen de andere opleidingen denk ik veel hebben.'

Hier staan we dus nu, met onze nieuwe expertise, met onze vele verwachtingen en evenveel valkuilen. Het werkveld kijkt verwachtingsvol naar ons, studenten en docenten vragen om interculturele competenties en vrezen ook onvoldoende van het traditionele curriculum waar te kunnen maken. Kortom, met al onze identiteitsvragen. Het lectoraat Kunsteducatie zet de komende tijd de kenniskring voort en er zal nieuw onderzoek gedaan worden, er zullen nieuwe experimenten met curricula worden uitgevoerd. Daarbij zullen zich talrijke fascinerende persoonlijke ontmoetingen voordoen, wrijvingen die blijven frustreren, maar even vaak pijnlijke ervaringen die kantelen naar nieuwe mogelijkheden.

N.B. De slotbeschuiving van Laurien Saraber is na te lezen op <http://www.ahk.nl/lectoraten/educatie/conferenties/>